

Michel Dijkstra & Simone Bassie

Wu wei Ubuntu Buen vivir

LEVENSKUNSTEN
UIT DE
HELE
WERELD

ISWW UITGEVERS

Michel Dijkstra & Simone Bassie

Wu wei, Ubuntu, Buen vivir

Levenskunsten uit de hele wereld

ISVW UITGEVERS

Voor Quinten, Wendelin en Marente

De waarheid is een land zonder wegen.
De mens kan hem niet bereiken via een
organisatie, geloofsbelijdenis, dogma,
priester of ritueel, niet via filosofische
kennis of een psychologische techniek.
Hij kan de waarheid vinden door de
spiegel van relaties en het begrijpen van
zijn eigen geest.

– Jiddu Krishnamurti

Inhoud

INLEIDING:	
DE WAARHEID IS EEN LAND ZONDER WEGEN	9
IK BEN OMDAT WIJ ZIJN	23
Ubuntu	24
Vijf relaties	25
Lijden	26
Karma	27
Wederzijdse zorg	28
Schoonheid van de mens	29
Brahman	30
Yin en yang	31
Tweeheid	32
Verborgen schat	33
Tzintzum	34
Teotl	35
Opvoeding	36
Noodlot	37
Beest met een geest	38
Wij-woorden	39
Tweezijdig textiel	40
Jiriki-tariki	41
Non-dualiteit	42
Wisselwerking	43
Pachacuti	44
Dansen met Krishna	45
Ahoófe	46
Vriendschap	47
Taiji	48
Een moeder is goud...	49
Mono no aware	50

De ziel is alle dingen	51
Nepantla	52
De schepping in een hazelnoot	53
Voorouders	54
Wedergeboorte	55
Leven is lenen	56
DE WEG ONTSTAAT DOOR HEM TE GAAN	57
Wu wei	58
Isostheneia	59
Gelatenheid	60
Ahimsa	61
Koan	62
Deugd	63
Balanceren	64
Superkrachten	65
Eenvoud	66
Coöperatie	67
Concentratie	68
Spontaniteit	69
Omgaan met de tijd	70
Studeren	71
Besturen	72
Helder denken	73
Grote woorden	74
Spiegel van het verleden	75
V/M op het pad	76
Viervoudige ontkenning	77
Onderzoek der dingen	78
Grenzeloze menselijkheid	79
Stervenskunst	80
Vrijheid	81
Yoga	82
Vaardige middelen	83
Gedingd worden	84
Ataraxia	85

Niet-weten	86
Gelaat	87
Leegte	88
Multitasken	89
Mededogen	90

VERLICHTING IS INTIMITEIT MET ALLE DINGEN

91

Buen vivir	92
Het licht in de nis	93
Bhakti	94
Wijsheid omarmen	95
Het wonder van vrijgevigheid	96
Dromen	97
Taoïstische verlichting	98
Tikkun olam	99
Caritas	100
Genezing	101
Hart-geest	102
Agyo-Ungyo	103
Alles ondersteunt alles	104
Wabi-sabi	105
Vlees noch vis	106
Spirituele dronkenschap	107
Grote gelijkheid	108
Yugen	109
Hier en nu	110
Vertragen	111
Volheid	112
Liefde die haat doodt	113
Ontmoeting	114
Ongelijkheid opheffen	115
Van aangezicht tot aangezicht	116
Nabijheid	117
Hoogste schoonheid	118
Fanā'an al-fanā	119
Alles komt goed	120

Stad Gods	121
Al-een	122
Het Zuivere Land	123
Nirvana	124
EPILOOG: TERUG NAAR DE MARKT	125
Plaatje van de os X	126
LITERATUUR	127

Inleiding

De waarheid is een land zonder wegen

Ik ben omdat wij zijn
– Ubuntu spreekwoord

De weg ontstaat door hem te begaan
– Zhuang Zi

Verlichting is intimiteit met alle dingen
– Essentie van Eihei Dōgen's werk

Wat is filosofie? Een fundamentele vraag die juist daardoor geen eenduidig antwoord kent. Door de eeuwen heen hebben verschillende culturen zich onafhankelijk van elkaar gebogen over de grote kwesties van het mens-zijn: 'Wat is goed?', 'Wat is de liefde?', 'Wat is er na de dood?' en *last but not least*, 'Wat is de zin van het leven?' Ondanks het ontbreken van een definitief antwoord zijn bepaalde filosofische tradities wel degelijk een duidelijke richting ingeslagen. Zo wordt het westerse denken vanaf het begin gekenmerkt door een zekere nadruk op het theoretiseren. Met een beetje goede wil kunnen we stellen dat Thales van Milete, die leefde rond 600 v.Chr., de eerste natuurkundige theorie van het Westen ontwikkelde: 'Alles is water!'

Als wij onze blik richten op de etymologie van het begrip 'theorie' wordt het karakter van de westerse wijsbegeerte nog duidelijker. Dit woord is namelijk afgeleid van het Griekse *theōrein*, dat letterlijk 'afstandelijk toeschouwen' betekent. Een Oud-Griekse zin zoals *theōrein ta*

Olumpia betekent dan ook ‘kijken naar de Olympische Spelen’. Deze activiteit impliceert een scheiding tussen subject en object, tussen de toeschouwer en hetgeen hij of zij ziet.¹ We zijn niet aan het sporten, maar zitten aan de zijlijn.

In tegenstelling tot dit westerse theoriebegrip is de oosterse filosofie juist praktisch gericht; het is een weg. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de woorden die hindoes gebruiken om hun leer te beschrijven: ‘de oneindige weg’, in het Sanskriet *ananta dharma* genaamd. Of het kernconcept uit het taoïstische denken: Tao of de Weg. Vanzelfsprekend willen wij hier geenszins generaliseren: ook de westerse filosofie kent tal van praktische wegen. Opvallend genoeg zijn deze levenskunsten vooral te vinden aan het begin van de westerse traditie, bijvoorbeeld bij de antieke (neo)platonici, stoïcijnen en epicuristen en vanaf ongeveer halverwege de vorige eeuw, zoals het existentialisme of, meer recent, het werk van Alain de Botton. Een door alle eeuwen ononderbroken filosofische en levenskunstige oefenweg zoals boeddhisme, hindoeïsme of shintō is echter moeilijk te vinden in het Westen.

Wat de aanwezigheid van levenskunst betreft lijkt de Afrikaanse filosofie meer op het oosterse denken dan op het westerse. Ook deze vorm van denken vindt tegenwoordig steeds meer ingang in onze cultuur, inclusief het straatbeeld. Wie tegenwoordig door een gemiddelde woonwijk fietst, ziet in de vensterbank namelijk niet alleen Boeddha in zijn karakteristieke mediterende of op zijn zij liggende houding, maar steeds vaker ook donkergekleurde poppetjes die een menselijke toren vormen. Dit zijn de zogenaamde ubuntu-beeldjes, die een centrale gedachte uit deze filosofie veraanschouwelijken, namelijk dat de mens in zijn eentje niets is. Hij of zij kan zich alleen ontplooiën dankzij het netwerk waarin hij of zij zich bevindt.

Dit boek is ontstaan vanuit een reflectie op de waarde van de levenskunstige wegen uit de wereldfilosofie, primair de westerse, oosterse en zuidelijke. Wij willen de lezer graag doen stilstaan op enkele hoogtenpunten van het mondiale levenskunstige denken, waarna hij of zij gesterkt door dit panorama verder kan gaan met de eigen denkrichting. Bij deze imaginaire tour laten wij ons inspireren door drie hoofdgedachten uit de wereldfilosofie: de netwerkgedachte (‘Ik ben omdat wij zijn’), het zoeken zonder vooroordelen (‘De weg ontstaat door hem te begaan’) en grenzeloze nabijheid (‘Verlichting is intimiteit met alle din-

gen'). Daarbij kiezen wij ervoor om de titels van de stukjes binnen deze drie onderdelen in de brontaal op te nemen als deze bekend genoeg zijn in het Westen, zoals 'wu wei'. De meer obscure termen hebben wij in het Nederlands weergegeven. Het in elkaar haken van de drie kernthema's structureert de volgorde van de honderd door ons gekozen levenskunstige lemma's.

Tijdens het vervaardigen van deze stukjes hebben wij ons primair op de premoderne filosofie gericht, omdat levenskunst tijdens deze periode hoog op de wijsgerige wereldkalender staat. Vanaf het aanbreken van de moderne tijd voltrekt zich in het Westen een steeds radicaler wordende breuk met de levenspraktijk; denken staat niet langer uitsluitend in dienst van het bestaan. Binnen deze ontwikkeling is de wijze waarop Francis Bacons fameuze motto 'Kennis is macht!' wordt uitgelegd emblematisch: de mens onderzoekt de natuur om haar te kunnen beheersen. Overigens zou Bacon zich in zijn graf omdraaien als hij wist hoe zijn woorden hun eigen leven gingen leiden. In *Het Nieuwe Atlantis*, zijn visioen van een ideale technologische maatschappij, wordt filosofische kennis juist ingezet om de toestand van voor de zondevaal te herstellen. Een project dat dichterbij de middeleeuwen dan de moderne tijd staat: 'We hebben bepaalde lofzangen en gebeden die we dagelijks zeggen, met lof en dank aan God voor Zijn wonderlijke werken, en gebedsvormen waarin we vragen om Zijn hulp en zegening voor de verrichting van ons werk en om dat nuttig en vroom in te zetten.'²

Het gebruik van de rede om de natuur te beheersen in plaats van haar primair in te zetten voor reflectie op de levenskunst heeft een aanmerkelijk voordeel en een even groot nadeel. Het Westen heeft door de hoge vlucht van wetenschap en techniek grote delen van de wereld gekolonialiseerd, bijvoorbeeld het Indiase subcontinent, Zuid-Amerika en delen van Afrika. China werd niet overgenomen, maar bleef qua technologische ontwikkeling achter. Opvallend genoeg hebben al deze niet-westerse cultuurgebieden filosofieën ontwikkeld waarin verbinding tussen ongeborenen, levenden en voorouders (Afrika) centraal staat of een verbindend hoogste principe of kracht (het taoïsme of de Azteekse filosofie). Zo stellen de Azteken dat de hele werkelijkheid door één hoogste en heilige kracht gedragen wordt: *teotl*. Dit hoogste principe wordt gezien als één, dynamisch, leven schenkend, eeuwig zelfschepend en -herschepend. Het is dan ook constant in beweging en door-dringt alle dingen. Op die manier is *teotl* zowel de voortbrenger van alle

'Alles ondersteunt alles'

Levenskunst is van alle tijden en alle windstreken. In *Wu Wei, Ubuntu, Buen Vivir* laten Michel Dijkstra en Simone Bassie enkele hoogtepunten van het mondiale levenskunstige denken zien. Drie hoofdgedachten staan centraal in hun overzicht: de netwerkgedachte, het zoeken zonder vooroordelen en grenzeloze nabijheid. Deze kernthema's structureren de volgorde van honderd door hen gekozen ideeën uit de wereldfilosofie.

Wu Wei, Ubuntu, Buen Vivir geeft honderd manieren om te leven in honderd puntgave beschrijvingen. Zo leer je van de hele wereld hoe je vandaag eens in het leven zult staan. Bovendien ontstaat gaandeweg het lezen een filosofische landkaart met de belangrijkste begrippen als knooppunten.

Een boek voor elke dag, een handzaam naslagwerk en een gereedschapskist voor iedereen die zelf verbanden tussen alle windrichtingen wil maken.

